ISSN 1303-5290

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

ATATÜRK YOLU DERGİSİ

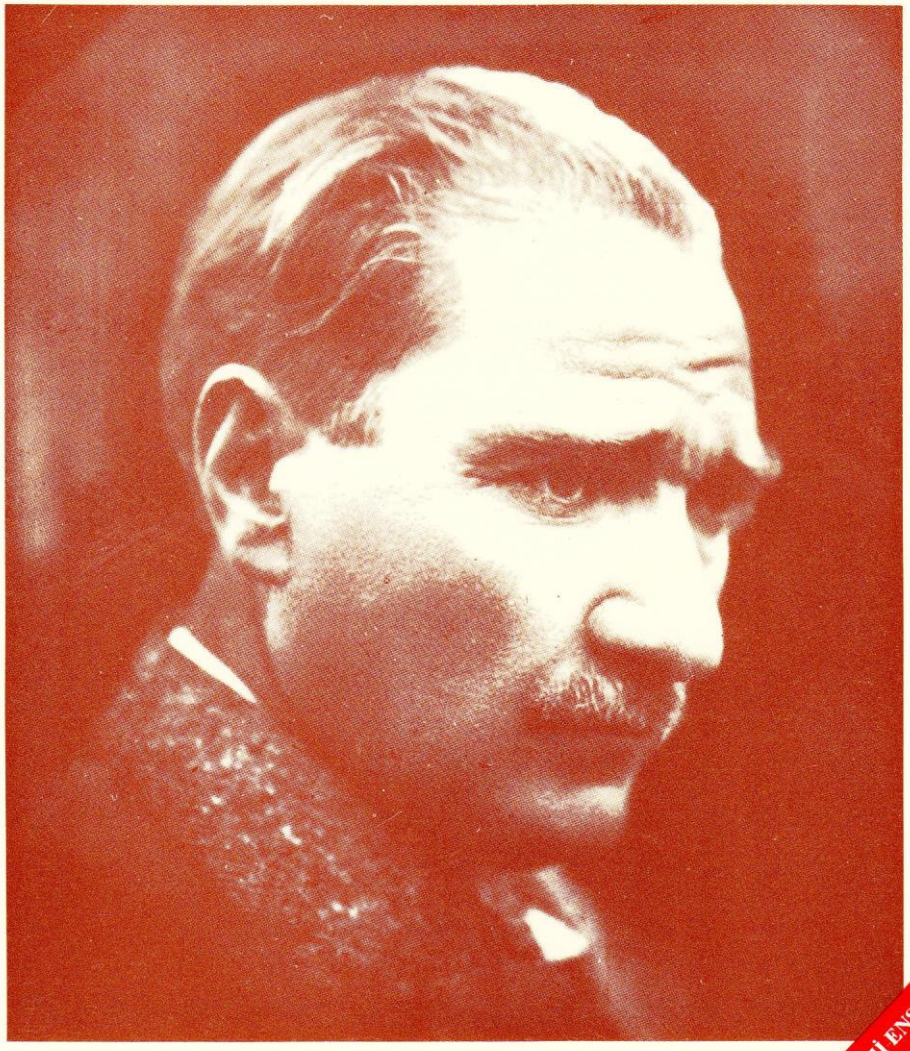

KASIM 2007 YIL: 20
CİLT: 10 SAYI: 40 ANKARA

TÜRK İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ'NÜN 65. KURULUŞ YILI

ATATÜRK YOLU DERGİSİ

KASIM 2007 ● YIL: 20 ● CİLT: 10 ● SAYI: 40

SAHİBİ ve GENEL YAYIN YÖNETMENİ :
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ankara Üniversitesi
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü adına
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN

EDİTÖRLER KURULU :
Doç. Dr. Oğuz AYTEPE (Baş Editör)
Prof. Dr. İzzet ÖZTOPRAK (Editör)
Prof. Dr. Bige SÜKAN (Editör)

DANIŞMA KURULU :
Prof. Dr. Fevzi DEMİR (Mersin Üniversitesi)
Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Semih YALÇIN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa YILMAZ (Hacettepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Recep BOZTEMUR (Ortadoğu Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Neşe ÖZDEN (Ankara Üniversitesi)

Bu Sayının Hakemleri
Prof. Dr. Seçil KARAL AKGÜN
Doç. Dr. Ayten SEZER ARIĞ
Prof. Dr. Cahit BİLİM
Prof. Dr. İhsan GÜNEŞ
Prof. Dr. Adnan SOFUOĞLU
Doç. Dr. Vahet KELEŞYILMAZ
Prof. Dr. İsrafil KURTCEPHE
Doç. Dr. Neşe ÖZDEN

TEKNİK SEKRETER :
Fatma MESCİ

Yönetim Yeri
Yazışma Adresi : Ankara Üniversitesi
Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
Gümüşdere Yerleşkesi Gümüşdere Mah. Fatih Cad. No: 33
Keçiören Yolu / Ankara
ATATÜRK YOLU (ISSN 1303-5290)

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nce
yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir.
Yaygın süreli bir yayındır.

Dergiye gönderilen yazı ve fotoğraflar iade edilmez.
Bu dergide yayınlanan yazılardaki fikirler yazarlara aittir.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ
İncitaşı Sokak No: 10
06510 Beşevler / ANKARA
Tel: 0 (312) 213 66 55
Basım Tarihi: 28/03/2008

Dergi, TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler Veri Tabanı, ASOS (Akademia Sosyal Bilimler İndeksi) ve EBSCO tarafından taranmaktadır.

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

ATATÜRK YOLU DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

Araştırmalar, İncelemeler:

AYSAL, Necdet; Çöküşten Mütarekeye Osmanlı'da Haber Alma 523

BAYTAL, Yaşar; Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1957) 545

ÇELİK, Kemal; Millî Mücadele'de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklâl Mahkemeleri 569

ÇUKUROVA, Bülent; Antep'te Ermeni Ulusçuluğunun Doğuşunda Amerikalılar ve Kolejin Etkisi 615

HALICI, Şaduman; İstanbul Hükümeti'nin Milli Mücadeleye Karşı Yeni Bir Taktiği: Sadâkatnâmeler 625

KEMAL, Cemal; Birinci Dünya Savaşı ve Sonrasında Musul Meselesi 643

YILMAZ, Mustafa; Atatürk Dönemi Emniyet Genel Müdürlüğü Raporlarında Nazi Propagandası 693

ZEYREK, Şerafettin; Liselerde Okutulan Türkiye Cumhuriyeti ve Atatürkçülük Adlı Ders Kitaplarında Çanakkale Savaşları 707

"ATATÜRK YOLU" Dergisinde Yayınlanacak Makaleler İçin Bilgi Notu 723

Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi
S 40, Kasım 2007, s. 523-543

Çöküşten Mütarekeye Osmanlı'da Haberalma

Dr. Necdet AYSAL*

ÖZET

Savaşlar, toplumlar arası süregelen mücadelelerin su üstüne çıktığı ve kan dökülerek yapıldığı safhalardır. Toplumlar ise birlik ve bütünlüklerini korumak, bireylerini daha huzurlu yaşatabilmek için devamlı olarak hazırlıklı ve güçlü olmak zorundadırlar. Kuşkusuz barış, güçlü olmak ve güçlü kalmakla sağlanabilmektedir. Bunun için devletler bir taraftan dost ve düşman devletlerin zayıf taraflarını bulmak ve bunlardan yararlanmak için çalışırlarken, diğer taraftan da kendi noksanlarını gizlemek, sırlarını saklamak amacıyla bazı tedbirler almalıdırlar.

Yabancı ülkeler hakkında bilgi toplamak, toplanan bilgileri değerlendirmek ve bu devletlerin hassas taraflarını kullanmak yoluyla onları zayıflatmak ve bölmek maksadıyla yapılan çalışmalar genel anlamda "İstihbarat" olarak isimlendirilmektedir. İstihbarat, çok yönlü bir konudur. Bu nedenle bu konuyu dar bir açıdan ele alarak değerlendirmek, istenilen sonuçların elde edilmesi açısından yeterli değildir.

Bu çalışmada Yakınçağlardan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar olan süre içerisinde haber alma kaynakları ve kurulan istihbarat örgütlerinin işleyiş tarzı, bilgi toplama ve değerlendirme konularına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *İstihbarat, Haberleşme, Posta Teşkilatı, İngiliz Muhipler Cemiyeti, Teşkilât-ı Mahsûsa, Karakol Cemiyeti, Mustafa Kemal Paşa.*

ABSTRACT

Wars are the times when the ongoing struggles among societies rise to the surface and blood is spilled. Societies therefore must remain prepared and strong in order to protect their unity and integrity, and to allow their citizens to live more contentedly. Certainly, peace can be ensured through strength and preserving this strength. In order to do this, on the one hand, as nations try to identify the weak

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Öğretim Görevlisi

points of friends and enemies and to exploit these weaknesses, these nations must, on the other hand, take certain measures to mask their own shortcomings and protect their secrets.

Work conducted toward collecting information about foreign countries, evaluating this information and using it to exploit these countries' shortcomings, with the aim of weakening and dividing these countries, is known in the general sense as "İntelligence". İntelligence is a many-sided subject. Therefore, considering and evaluating this subject from a narrow angle is insufficient, from the standpoint of achieving the desired result.

İn this study, the issues of intelligence sources and the operational methods, information gathering and evaluations of intelligence organizations established between the period of ?a few hundred years ago? and the opening of the Turkish Grand National Assembly have been addressed.*

Key Words: *İntelligence, Telecommunication, The Post Office, Association of the Friends of England in Turkey, Teşkilât-ı Mahsûsa, Karakol Cemiyeti, Mustafa Kemal Paşa.*

GİRİŞ

İstihbarat ve bunun zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkan casusluk, insanın doğası gereği, yarınını merak etmesinin doğal bir sonucu olarak oluşmuştur. Günümüze kadar ki gelişimiyle devletlerin var olma mücadelesinin vazgeçilmez unsurlarından biri haline gelmiştir. Casusluk mesleği her ne kadar insanlık tarihi ile başlasa da ilk defa Çinliler, Mısırlılar ve Romalılar tarafından casuslar kullanıldığı bilinmektedir. Bunun yanı sıra dini efsanelerde de peygamberlerin bu yola başvurarak bilgi topladıkları anlatılmaktadır[1]. İstihbarat konusuna ilk olarak somut bir şekilde yaklaşan, önemini ve gerekliliğini savunanların başında Sun-Tzu gelmektedir. M.Ö. 500 yılında istihbarat konusunda ilk kitap olan ve "*Savaş Sanatı*"nı yazan Sun-Tzu, "*...İstihbarat hayaletle ya da ruhlar aracılığı ile kıyaslama ya da hesaplama yollarıyla elde edilemez. Ancak düşmanın durumundan haberdar olan insanlar aracılığı ile elde edilebilir*" [2] sözleriyle istihbarat konusunda zamana göre çok önemli tespitlerde bulunmuştur.

İstihbarat faaliyetinin özü: "*her konuda bilgi edinilmesi gereğinden başka, tarihin akışını izlemek ve istikbali görebilmektir... İstihbarat, büyük*

---

[1] Emrullah Uslu ve Serdar Ünaldı, *İpler Kimin Elinde*, Ankara, Gelişim Dizgi Yayımcılık, 1997, s. 6.

[2] Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, Çev. Sibel Özbudun ve Zeynep Ataman, İstanbul, 1992, s. 196.

önem taşıyan bir silah, belki de silahların en önemlisidir..."[3]. İstihbarat, günün şartlarına uygun olarak geliştirilmelidir. Bundan önce ülkenin milli hedeflerinin ve beklenilen tehdidin iyice gözden geçirilmesi gerekir. Bu arada istihbaratın tasnifini kimi uzmanlar pozitif ve negatif istihbarat şeklinde yaparlarken, bazı uzmanlar da kuruluşları göz önüne alarak askeri istihbarat, daire ve kurum istihbaratı ve milli istihbarat adı altında sınıflandırmaya tabi tutmuşlardır. Ancak tasnifler ne şekilde yapılırsa yapılsın, istihbarat örgütlerinin ülke menfaatleri için bilgi toplama, yabancı istihbarat servislerinin faaliyetlerine karşı koyma ve haber toplama faaliyetleri son derece önemli bir yer tutmaktadır.

İstihbarat için gerekli her türlü bilgi ve duyuma *"haber"* denilmektedir. Çeşitli imkânlar kullanılarak, açık ve gizli kaynaklardan yararlanılarak elde edilen bu haberlerin ayrılması, çeşitli işlemlerden geçilerek yorumlanması ve bunlardan bir sonuca gidilmesi işlemleri istihbaratı ortaya çıkarmaktadır. Bununla beraber haberlerin doğruluk dereceleri çok önemlidir. Ele geçirilen bilgiler, aynı konuda başka kaynaklardan edinilmiş bilgilerle karşılaştırılmalı ve bilginin doğruluk ve güvenirlilik derecesi öğrenilmelidir. Bu durumda ajan belgenin aslını, mümkünse fotokopisini ele geçirmeye çalışır. Ayrıca, kendisi için çalışan elemanların da güvenirlik derecesini iyi bilmek zorunludur. Bütün bunlara rağmen elde edilen belge ve bilgilerin rapor halinde merkeze ulaştırılması da en az bu bilgilerin edinilmesi kadar zor ve zahmetlidir. Bu konuda Türk Bağımsızlık Savaşı iyi bir örnek olarak gösterilebilir. Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında genellikle haberler, telsizler aracılığı ile merkeze gönderilmeye çalışılmış, fakat bunun tespit edilmesi riski yüksek olduğundan daha çok kuryeler kullanılmış, raporlar şifreli ve bazen gizli mürekkeplerle yazılmıştır.

İstihbaratın çok zor ve ihmale gelmediği, ciddi, çalışkan ve yaratıcı insanlara ihtiyaç gösterdiği bilinmektedir. Gizli örgütler, yurtdışı görevine bir ajanı göndermeden önce gideceği ülkenin kültürünü, coğrafi özelliklerini ve en önemlisi dilini, o ülkenin aksanıyla öğretmektedirler. Bir casusun deşifre olmaması için atılan ilk adım budur. Bununla beraber faaliyetlerin iyi bir şekilde yürütülebilmesi için istihbaratçının sahip olması gereken bir takım özelliklerin bulunması gerekir. Şöyle ki soğukkanlılık, girişimcilik, cesaret, ayrıntılara aşırı dikkat gösterme, sabır ve olayları tarafsız bir şekilde değerlendirebilmek gibi. Cesaret, istihbarat mesleğiyle bütünleşmiş olan önemli bir özelliktir. Ancak, cesaretin fazlası bazen istihbaratçıların hayatlarına mal olmaktadır. Nitekim Teşkilât-ı Mahsûsa'nın Başkanlarından

[3] Mehmet Atay, "Stratejik Ulusal Güvenlik İstihbaratı", *Strateji Dergisi*, No: 1, (1996), s. 84.

Eşref Kuşçubaşı'nın I. Dünya Savaşı'ndaki cesareti ve daha sonra ki hazin sonu buna verilecek en güzel örneklerden biridir[4].

İstihbaratta şahsi kabiliyetlerin büyük önemi olduğu yadsınamaz. Bununla birlikte işlerin belirli bir sistematiğe göre yürütülmesine dikkat edilmeli, kimseden yapabileceğinin üzerinde iş istenmemelidir. Örgütlerde sorumlu mevkilere yerleştirilen kişilerin bu işe uygun insanlar olmasına özen gösterilmelidir. Üst düzeydeki yöneticiler ciddi bir neden olmadıkça sık sık değiştirilmemelidir. Ayrıca, örgütlere sızmaların önlenebilmesi amacıyla etkin ve devamlı bir kontrol sağlanmalıdır. İç ve dış gelişmeler konusunda devletin karar vericilerine bilgi veren istihbaratçıların analizlerinde yanlışlık yapmaları durumunda ise, hele yapılan analizler alınan kararlara etki yapmışsa, kendileri için ciddi, ülkeleri için tehlikeli sonuçlar doğurabilir[5]. Buna karşın, istihbarat örgütlerinin vermiş oldukları bilgileri tamamen göz ardı etmek de ülkelerin başına büyük sorun açabilir.

1. Osmanlı Devleti'nde Haberalma

Türkler, haberleşme ve posta hizmetlerine eskiden beri önem vermişlerdir. Moğolların topluma hizmet hususunda yapmış oldukları en önemli yenilik, süratle iş gören bir haberleşme örgütünü meydana getirmeleridir[6]. İmparatorluğun çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan olayların hızlı bir şekilde merkeze ulaştırılması için kurulan bu örgüt [7], Büyük Selçuklu Devleti ve onun ardılı olan Osmanlı Devleti tarafından da kullanıldığı bilinmektedir. Osmanlılar tarafından da kullanılan ve daha sonra "*Tatar*" adı verilen Ulak Örgütü, XIV. yüzyıla kadar diğer Türk ve İslâm ülkelerinin de haberleşme şebekesini oluşturmuştur[8].

Ülke içinde belirli istikamet ve yollar üzerinde at ve insan gücüne dayalı olarak kurulmuş olan bu haberleşme ağından askeri amaçlardan başka, devletin ve halkın her türlü işlerinde iç ve dış ticarette de faydalanılmıştır. Ayrıca, bu örgüt elemanları bazen düşman ülkesi içinden

---

[4] Samih Nafiz Tansu, *İki Devrin Perde Arkası*, Anlatan: Hüsamettin Ertürk, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1957, s. 189-193.

[5] Hasan Köni, "İstihbarat Planlaması ve Dış Politika", *Avrasya Dosyası*, s. 241.

[6] İlk düzenli istihbarat teşkilâtının Cengiz Han tarafından kurulduğunu söyleyebiliriz. Cengiz Han'ın bu istihbarat teşkilâtı sayesinde Çin Seferleri'nde büyük başarılar sağladığı gerçektir. Cengiz Han'dan sonra istihbarat konusunda büyük çapta teşkilât kuran ise Timur olmuştur.

[7] Cengiz Orhunlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilâtı*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1967, s. 5.

[8] Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, C. III, Ks. 1, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1964, s. 310-311.

topladıkları önemli bilgileri de ivedilikle merkeze ulaştırmışlardır[9]. Osmanlı İmparatorluğu'nda Posta Kurumu'nun önemli dallarından biri olan Menzilhane ya da Menziller, XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren önemini yitirmeye başlamıştır[10]. Bunların yerini ise Sultan II. Mahmut zamanında kuruluşu gerçekleşen Posta Teşkilâtı almıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti'ne Batılı bir çehre verilmeye başlanmış ve büyük bir reform programına girişilmiştir[11]. Ancak belirtilmesi gereken ayrı bir nokta daha vardır. O da Menzil-haneler bozulma süreci içerisine girdiğinde yani XVIII. yüzyıl sonlarında, Osmanlı Devleti açısından ayrı bir haber kaynağı daha ortaya çıkmıştır: İkamet Elçilikleri.

Osmanlı padişahları, devletin kuruluşundan itibaren komşu ve yabancı devletlerle siyasi temaslarda bulunmuş ve buralara elçiler göndermiştir. Genel olarak tartışmalı bir sorunun çözümü, savaş ilanı, barış yapılması, dostluk teklifi gibi hususlarda gönderilen bu elçiler "*Fevkalâde Elçi*" unvanına sahip olmuş ve görevleri sona erince hemen geri dönmüşlerdir[12]. Osmanlı padişahlarının dost ve düşman ülkelerinin durumlarından bu fevkalâde elçiler sayesinde haberdar olduğu bilinmektedir. Ayrıca, bu elçilere seyahatleriyle ilgili olarak ve gittikleri ülkelerde gördüklerini yazmaları emri de verilmiştir. Bu nedenle elçiler İstanbul'a döndüklerinde "*Sefaretname*" adı altında raporlar hazırlayarak Bâb-ı Âli'ye sunmuşlardır[13].

Osmanlı Devleti'nin diğer yabancı ülkeler hakkındaki haber kaynakları yalnız bu Fevkalâde Elçiler değildir. Batıdaki bazı sınır eyaletlerindeki valiler ve Osmanlı tüccarları da duydukları haberleri ve gördükleri olayları hükümete bildirmişler[14] ve Osmanlı Devleti yabancı ülkeler hakkında gerekli bilgileri bu yollarla elde etmiştir. Bunlardan başka XVIII. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı devlet adamları, Avrupa devletlerinin siyasi durumlarını, Divan-ı Hümayun Tercümanları yoluyla öğrenmişlerdir. XIX. yüzyıl başlarına kadar daha çok Fenerli Rum Beyleri arasından seçilen bu

---

[9] Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri*, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1956, s. 2.

[10] Menzil-hanenin işlevleri ve daha sonra bozulmaya yüz tutmasının nedenleri için ayrıntılı olarak şu çalışmaya bakılabilir: Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılda Menzil-hane Sorunu" *DTCF. Dergisi*, C. XXXVIII. No: 3-4, (1977), s. 339-368.

[11] Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Ankara, TTK, 1984, s. 81.

[12] Ercüment Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri: 1793-1821*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları , Ankara, 1968, s. 9.

[13] Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları, Nizam-ı Cedid: 1789-1807*, Ankara, TTK, 1946, s. 163.

[14] Ayrıntılı bilgi için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "On Dokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebâtına Dair Vesikalar", *Belleten*, C. XIII, No. 51, (1949), s. 581.

tercümanlar, İstanbul'daki yabancı devletler elçiliklerinin tercümanlarıyla ilişkide bulunur ve bu sayede bilgiler elde edilirdi[15]. Fakat şunun belirtilmesinde yarar var ki, Fenerli Rum Beyleri sayesinde elde edilen bu bilgilerin doğruluk derecesini düşünmek gerekir. Daha sonra bunların yerini, Tercüme Odasından yetişen Türkler almaya başlayacaktır.

XVIII. yüzyılın sonlarında özellikle Fransız ihtilaliyle ortaya çıkan düşünce akımları, Avrupa güçler dengesini bozmuştur. Osmanlı Devleti, bu sıralarda eskisi gibi tek başına düşmanlarıyla başa çıkamaz duruma gelmişti. Bu durum III. Selim'i bir denge politikası izlemeye zorlamıştır. Bu nedenle Avrupa'da olup bitenleri takip etmek üzere dost devletler nezdine birer "*İkamet Elçisi*" göndermeyi uygun görmüştür. Bu elçiler Avrupa'da üç yıl kalacaklar, süresi dolan elçiler yurda dönecek ve yerlerine başkaları gönderilecekti. Yanlarında ise, Rum tercümanlardan başka Sır Katibi ve Maiyet Memuru sıfatıyla Müslüman görevliler bulunacaktı. Bu elçilere belirli elçilik hizmetlerinin yanı sıra haber alma ve devletlerin durumlarını yakından bilen elemanlar yetiştirmek gibi önemli görevler verilmişti[16].

Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya ikamet elçisi göndermekte fazla bir deneyimi bulunmamakla beraber, ilk defa böyle bir girişim yapılacaktı. Bu nedenle dost devletlerin seçilmesine dikkat edilmiştir. Daimi elçilerin ilk önce hangi ülkeye gönderileceği konusunda ilk akla gelen devlet Fransa olmuş, fakat o dönemdeki siyasi olaylar yüzünden bundan vazgeçilmiş ve İngiltere'de karar kılınmıştır. Nitekim Yusuf Agâh Efendi "*Büyükelçi*" rütbesiyle tayin edilmiş ve 1793 yılının Ekim ayı ortalarında maiyetiyle İngiltere'ye hareket etmiştir[17]. Bundan sonra ikinci bir adım daha atılarak, Avrupa'nın belli başlı devletleri olan Fransa, Prusya ve Avusturya'ya ikamet elçileri tayin edilmiştir. Fakat gönderilen elçilerin diplomatik çalışmaları beklenildiği kadar verimli olamamıştır. Başarısızlığın nedenleri ise, seçilen şahısların siyasi tecrübelerinin bulunmaması, yabancı dil bilmemeleri sebebiyle çoğu casus olan Rum tercümanlardan faydalanmalarına bağlayabiliriz. Nitekim Londra, Viyana ve Berlin Elçilikleri, 1800 yılından itibaren maslahatgüzarlarla yürütülmüştür. Fakat 1821 yılında Yunan isyanı başlayınca Rum maslahatgüzarlarının kasten yanlış bilgi verdiklerinin anlaşılması üzerine Sultan II. Mahmut hepsini birden görevlerinden uzaklaştırmıştır. Böylece ilk Osmanlı İkamet Elçilikleri geçici olarak ortadan kalkmış oldu[18]. Bununla birlikte ikamet elçiliklerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun Batılılaşma sürecinde son derece etkili olduğu

[15] Kuran, s. 9-10.

[16] Karal, s. 166-167.

[17] Kuran, s. 15.

[18] Osmanlı ikâmet elçiliklerinin rolü hakkında daha geniş bilgi için bkz: Ercümend Kuran, "Türkiye'nin Batılılaşmasında Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Rolü", *VI. Türk Tarih Kongresi, 20-26 Ekim 1961 Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara, TTK, 1967, s. 489 – 496.

söylenebilir. Özellikle yabancı dil ve diplomasi usullerini öğrenen Müslüman memurlar daha sonraları tercümanlık göreviyle devlete önemli hizmetler vereceklerdir. 1834 yılında ikamet elçilikleri yeniden kurulduğu zaman, hiç şüphesiz bu tecrübelerden faydalanılmıştır.

II. Mahmut'un merkeziyetçilik politikasına yardımcı olan diğer bir reform grubu da, haberleşmenin ve haber kaynaklarının geliştirilmesiyle ilgilidir. Posta hizmetinin devlet garantisi altında vatandaş hizmetine girişiyle 1834 yılında İstanbul ile İzmit arasında bir posta yolu yapılmış ve yer yer postaneler kurulmuş, haberleşme pratik hale getirilmiştir[19]. 1855'te Telgrafın Osmanlı Devleti'ne gelişiyle özellikle Osmanlı-Rus ve Kırım Harbi'nden başlayarak emirler, istihbarat raporları ve haberlerin ulaştırılmasında telgraflardan da yararlanılmaya başlanmıştı. Bu tarihlerden sonra orduda telgraf bölükleri kurulmuş ve telgrafla haberleşme geniş çapta kullanılmaya başlanmıştır. Telgrafın sağladığı sürat ve kolaylık nedeniyle 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde, başkent İstanbul harbin sevk ve idaresine büyük ölçüde müdahale etme olanağı bulmuştu[20]. Fakat o günlerin en süratli haberleşme araçlarından biri olan Telefon ise, Osmanlı Devleti'ne 1881 tarihinde girmiştir. Memlekette ilk telefon hattı, İstanbul'daki Posta-Telgraf Nazırının odası ile Telgraf Müdürlüğü arasında çekilmiştir. Fakat bu hatlar, Sultan II. Abdülhamit tarafından gizli işlerde kullanılabileceği endişesi ile sökülmüştür. Nitekim II. Meşrutiyetin ilanından sonra yeniden ele alınan bu konu, 19 Nisan 1911 tarihli "*İrade-i Seniyye*" ile Türkiye'de bir telefon şirketinin kurulması ve bu şirket vasıtasıyla haberleşmenin sağlanması kanunlaşacaktır[21].

Osmanlı İmparatorluğu'nun bu dönemlerde haber kaynakları oldukça azdır. Dolayısıyla hükümetin, halkın ve bu dönemde çıkan gazetelerin tek haber kaynağı yabancı ajanslardır. Milli bir ajansın kurulması 1911 yılında gerçekleşmiştir. Bu da Salih Gürcü'nün kurmuş olduğu "*Osmanlı Telgraf Ajansı*"dır. Bu ajans daha sonra "*Osmanlı Milli Telgraf Ajansı*"na dönüştürülecektir.

XIX. yüzyılın sonlarına doğru istihbaratın ağırlık merkezi çoğunlukla özel çıkarlara hizmet eden araç haline getirilmiştir. Bu konuda en çok ileri giden kişi hükümdar ve başkomutan yetkilerini kendinde toplayan II. Abdülhamit olmuştur. Abdülhamit, istihbaratın yalnızca memleket içi haber alımıyla ilgilenmekle yetinmiş ve geniş Hafiye Teşkilâtı'nı genel ve askeri

---

[19] Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, C. III, Ks. 2, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1977, s. 291.

[20] Gnkur. ATASE Bşk. lığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri*, C. III, Ks. 7, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1995, s. 168.

[21] Aliye Önay, "Türkiye'de İlk Telefon Teşkilâtı'nın Kuruluşu", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, C. X, No: 56, (Mayıs 1972) s. 7.

istihbaratın aleyhine olarak geliştirmiştir. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti, ancak ayrılıkçı hareketlerin başlamasıyla birlikte istihbarata önem vermiş ve Tebdil gezenlerin[22] sayısını arttırmıştır. Nitekim tebdiller yurtta asıl kimliklerini gizleyerek, kıyafetlerini değiştirerek gezerler ve hazırladıkları raporları merkeze bildirirlerdi. Bunlar bazen bütün yurdu kapsayacak şekilde inceleme ve araştırma seyahatlerine çıkarlardı[23]. Tebdil ajanlarının özellikleri sadarete verilen raporlarda en ince ayrıntılara kadar açıklanmıştır. Özellikle, istihbarat elemanını gönderilecek yerin özelliklerine göre dilinden inançlarına; giysisinden meraklarına kadar yetiştirmek XIX. yüzyılın sonlarında çok geçerli bir yöntemdi.

Osmanlı Devleti'ne karşı ayrılıkçı hareketlerinin alevlenmesi ve isyanların genişlemesi, istihbarat ve casusluk çabalarını arttırmıştı. Yabancı istihbarat örgütleri çalışmalarına ağırlık vermiş, Osmanlılara karşı bazı kentlere ajanlar yerleştirmiş ve genellikle İstanbul ve İzmir'i istihbarat merkezleri olarak seçmişlerdi. Gizliliği sağlamak amacıyla da faaliyetlerini paravan firmalarla sürdürüyorlardı. Ancak, İstanbul'daki bütün bu faaliyetler sadece diplomatik düzeyde kalmamış, "*Maimon*" [24] gibi casuslar saraya kadar girebilmişlerdir. Bu casuslar, Osmanlı Sarayı'nı yalan istihbaratla yanıltmış, öbür yandan almış olduğu bilgileri dışarıya aksettirmişlerdir. Osmanlı yöneticileri bu tür faaliyetlerin faturasını ağır ödemek zorunda kalacaktır. Nitekim bu bozguncu faaliyetlerin bir istihbarat çalışmasıyla önlenmesi ve hatta bu güçlere kayıp verdirmek gerekiyordu. Osmanlı İmparatorluğu gibi üç kıtaya hükmetmiş bir devlet için gizli teşkilâta mutlak surette ihtiyaç vardı.

Balkan Savaşı'nın sonuna kadar, Osmanlı Devleti'nde geniş bir istihbarat yapan ve onu destekleyen bir teşkilâta rastlanılmamıştır. Ancak bu faaliyet, Balkan Savaşı'nın getirdiği kötü sonuçlardan sonra, zayıf bir teşkilât olarak kurulmaya başlamıştır. İngilizlerin meşhur "*İntellicens Servisi*" gibi Osmanlı Devleti'nin de muhtelif memleketlerde propaganda yapmak, askeri sırları ele geçirmek, bir taraftan İslâm devletleri ve Türkleri ayaklandırarak hepsini günün birinde İmparatorluk bayrağı altında birleştirmek gibi son derece zor bir düşünceyle hareket eden ve bir istihbarat teşkilâtı kurulmasının önemine değinen Enver Paşa olmuştur[25]. Enver Paşa'nın Harbiye Nazırlığı'na gelmesinden sonra "Teşkilât-ı Mahsûsâ" adıyla kurulan bu teşkilât, savaş ve barış amaçlarına hizmet edecek düzenli

---

[22]Tebdil gezmek, yani bir hüviyete bürünmek, çok eski dönemlerden süregelen bir olaydır. "Tebdil-i Kıyafet"i, Çin saraylarından Bizanslılara, Selçuklu Beyliği'nden Osmanlılara kadar görebiliyoruz.

[23]İsmail Hakkı Konyalı, *Türkler'de Casus Teşkilâtı*, 1943. s. 8.

[24]Maimon, aslen bir Flistin Yahudisi olup, daha sonra din değiştirip Hıristiyan olmuş ve Me'mun adını almıştır. Bu kişinin uluslararası casusluk literatüründe yeri vardır.

[25]Tansu, *İki Devrin Perde Arkası*, s. 1.

bir hale sokulmak istenmişse de, olağanüstü olarak bazı ataşemiliterlerin faaliyet ve raporları hariç alınan haberler yeterli olmamıştır[26]. Enver Paşa, "Umûr-u Şarkiyye" ismiyle de anılan bu örgütü bilinçli olarak devletin bilinen politik, askeri ve mali organlarının dışında kurmuş ve kendisine ve politikalarına kayıtsız şartsız bağlı ajanlarla kadrosunu oluşturmuştur. Kuruluş tarihinin tam olarak bilinemediği örgütte, Eşref ve Selim Sami Kuşçubaşı, Çerkez Reşit ve Hüsrev Sami Bey'ler de bulunmaktadır[27]. Örgüt, daha çok siyasi birliğin sağlanması amacını gütmüştür. Ayrıca, İngiltere ve diğer Avrupa ülkelerinin Orta Doğudaki yıpratıcı eylemleri dikkate alınarak örgüt eylemlerine yeni boyutlar getirilmiştir. Gizli petrol kavgaları ve bağımsızlık hareketlerinin izlenmesi de bu çalışmaların içindedir. Enver Paşa, Teşkilât-ı Mahsûsa'nın bu nedenle Orta Doğu dışına çıkması ve Pakistan, Endonezya, Afganistan, Hindistan gibi alanlara yayılmasında bir mahzur görmemiştir.

3. I. Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi'nde Haberalma

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar istihbarata ait teşkilâtın en büyük makamı Genelkurmay Başkanlığı'ndaki istihbarat şubesi idi. Zayıf bir kadro halinde kurulan bu şubenin esas görevi, o zaman yürürlükte bulunan "*Hidemât-ı Seferiyye Nizamnamesi*"ne göre[28] muhtemel düşman orduları hakkında her türlü istihbarat bilgilerini toplamak ve değerlendirmekti. Ancak bu bilgiler kolaylıkla elde edilemeyeceğinden, bunların sağlanması için esaslı bir teşkilâta ve bol paraya ihtiyaç vardı. Hâlbuki bunu gerçekleştirecek ne bir teşkilât, ne de para bulunmaktaydı. Fakat bütün bu olumsuzluklara rağmen istihbarat çalışmaları casus, muhbir, elçilikler ve ateşemiliterler aracılığıyla devam etmiştir. Buna karşılık Genelkurmay Başkanlığı, kendi edindiği bulgularla istihbarat yapmaya çalışmıştır. Bu konuda, gerek Trablusgarp Savaşı'ndan önce ve gerek Balkan Savaşı'nın ilk günlerinde, Sofya ve Roma Ataşemiliterlerinin raporları oldukça yararlı olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin istihbarat faaliyetlerindeki bu yetersiz görünüm 1914 yılı başına kadar devam etmiş ancak bu arada Almanlarla ittifak antlaşması çerçevesinde sıkı bir işbirliğine geçildikten sonra istihbarat teşkilâtı geliştirilebilmiştir. Böylece düşman haberalmasına karşı korunma

---

[26] Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, C. III, Ks. 6, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1971, s. 233.

[27] Philip H. Stoddard, *Teşkilât-ı Mahsûsa*, Çev. Tansel Demirel, I. B., İstanbul, Arba Yayınları, 1993, s. 46-47.

[28] Almancadan dilimize çevrilmiş olan bu nizamname için bkz: *Hidemât-ı Seferiyye Nizamnamesi*, İstanbul, Askeri Matbaa, 1328-1329 (1912-1913).

amacıyla, yanlış haber yayma biçiminde yürütülen istihbarat hizmetiyle Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'nda ilk olumlu sonuçlara ulaşmıştır[29].

Gerek, Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ve gerek bu savaş içinde düşman istihbaratına karşı alınan tedbirler çok basit olmakla beraber, bu konuda hiçbir kimse yetiştirilmemişti. Hiç kimse tarafından bunun önemi anlaşılamamış ve özellikle düşman küçümsenmişti. Hemen hemen herkes ve her yetkili açıkça konuşuyordu. Memleket içinde binlerce düşman casusu mevcut olup bunlar genellikle gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarıydılar. Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Sırplar, Bulgarlar, Ulahlar ve hatta Müslüman olan Arnavutlar ve Araplar, düşmanlar tarafından aldatılmış ve satın alınmışlardı. Bunlar elde ettikleri paralar ve siyasi vaatlerle düşmanlarla işbirliği içine girmişlerdi. Memleket içindeki her gelişmeyi düşmanlara ulaştırmada birbirleriyle yarışmışlardı. Özellikle, Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar ve Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın ilk yıllarında bir takım düşmanlar da içimizde beslenmekte ve yaşamakta idi.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştı. 13 Kasım 1918'de İstanbul'un fiili işgali ile birlikte İstanbul'da etkinliğini sürdüren istihbarat örgütü "*Teşkilât-ı Mahsusa*" kaldırılmıştır. İşgalle beraber, işgal güçlerinin ve onlarla işbirliği yapan yerli azınlıkların tutum ve davranışlarının çekilmezliği ve İstanbul Hükümeti'nin de etkinliğini yitirmesi üzerine Türkler haklarını korumak için örgütlenmeye başlamışlardı. Üsküdar, Beylerbeyi, Beykoz, Kavaklar ve Boğaziçi'nde bazı mahalli örgütler kurulmuştur. İşte bu buhranlı dönemde, Mütareke sonrası kurulan ilk istihbarat teşkilâtı "*Karakol Cemiyeti*"dir[30].

Karakol Cemiyeti, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bir devamı niteliğinde olup Enver ve Talat Paşaların direktifleri ile kurulmuştur[31]. Önceleri İttihat ve Terakki Fırkası'nın başsız kalan mensupları arasında gizli bir korunma ve direniş grubu halinde oluşan bu cemiyet, daha sonra Anadolu'da başlatılan Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı destekleyen gizli bir kuruluşa dönüşecektir. Eski ittihatçılardan Kurmay Albay Kara Vasıf Bey ve eski İaşe Nazırı Kara Kemal Bey tarafından (K. G) rumuzu ile faaliyete geçecek olan bu gizli cemiyet, 1918 yılının Kasım ayının ilk günlerinde kurulmuştur[32]. Cemiyetin kuruluş tarihi ile ortaya çıkışı hakkında birçok

---

[29] Gnkur. ATASE Bşk. lığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi TBMM Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)*, C. IV, Ks. 1, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1984, s. 169.

[30] Muharrem Giray, "İstanbul'un işgalinde Gizli Bir Teşkilât: Karakol Cemiyeti", *Yakın Tarihimiz*, C. I, No. 11, (1962), s. 345.

[31] Tansu, *İki Devrin Perde Arkası*, s. 217.

[32] Mesut Aydın, "Milli Mücadele Yıllarında İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar", (*AÜ. TİTE, Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara, 1989), s. 8.

hatıra ve kaynak eser mevcuttur. Cemiyetin merkez heyeti yedi kişiden ibarettir: Baha Sait Bey, Kara Vasıf Bey, Refik İsmail Bey, Albay Kemâlettin (Sami) Bey, Albay Edib Servet (Tör) Bey, Ali Rıza Bey'dir. Bununla birlikte Cemiyet azalarının isimleri gizli tutulmuş olup her azaya bir numara verilmiştir[33].

Karakol Cemiyeti'nin ilk teşkilâtı hakkında, Cemiyetin "*Teşkilât-ı Umûmiye Nizamnamesi*"nde geniş bilgiler bulmak mevcuttur[34]. Cemiyetin ilk faaliyeti, daha önceleri kurulan mahalli örgütleri birleştirmek olmuştur. Faaliyetlerini nizamnamesinde tespit edilen şubeler vasıtasıyla gerçekleştirmeye çalışan Cemiyetin birinci şubesi İstihbarat ve Hariciye Dairesi'dir. İsminden de anlaşılacağı üzere, bu şubenin en önemli vazifesi istihbarat yapmak ve gereken yerlere elde edilen bilgileri göndermekti. İstihbarat şubesinde vazifeli olan memurlar, hükümet daireleri, yabancı ve siyasi çevreler, siyasi parti ve cemiyetler ile azami surette irtibatı sağlayarak siyasi fikir ve cereyanı takip etmişlerdir. Ayrıca, Türk milletinin zararına faaliyet gösteren cemiyet, fırka ve casus şebekelerinin tespit edilmesi de bu şubenin vazifeleri arasındadır.

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na karşı, düşmanla işbirliği yapanların yönettikleri ihanet kuruluşların başında "*Türkiye'de İngiliz Muhipler Cemiyeti=Association of the Friends of England in Turkey*" gelmektedir. 20 Mayıs 1919 günü kurulan bu Cemiyet açık faaliyetleri kadar gizli fesatlıkları da bulunan bir casusluk teşkilâtıdır[35]. Atatürk, Nutuk'ta bu cemiyetin kuruluş ve faaliyetleri hakkında şu bilgileri vermektedir[36]:"... *Bu isimden İngilizlere dost olanların teşkil ettiği bir Cemiyet anlaşılmasın! Bence, bu Cemiyeti teşkil edenler, kendi şahıslarını ve şahsi çıkarlarını sevenler ve şahıslarıyla çıkarlarının korunması çaresini Lloyd George Hükümeti marifetiyle İngiliz himayesini teminde arayanlardır...*"

Cemiyet, 27 Kasım 1919'da Padişaha sunmuş olduğu bir raporda Mustafa Kemal ve arkadaşlarının faaliyetleri hakkında saraya şu bilgileri vermektedir[37]: "... *ilkin İstanbul'da ve bizzat zât-ı şahânenizin yakınları arasında meydana gelen bu ihtilalci akım, şimdi birçok gizli komplolar*

---

[33] Cemiyetin azaları için "88, 55, 555 vs" gibi numaralar verilmiştir. Bkz. Fahri Can, "Karakol Cemiyeti Nasıl Kurulmuştu;", *Yakın Tarihimiz*, C. IV, No: 48, (1963), s. 257.

[34] Karakol Cemiyeti'nin adı geçen nizamnamesinde cemiyetin maksat ve gayesi şu şekilde açıklanmaktadır. "Karakol Cemiyeti, milletin vahdetini, hürriyet ve hâkimiyet-ı mutlâkasını, vatanın siyasi, coğrafi, iktisâdî tamamiyeti ve istiklâlini temine çalışır..." Can, s. 258.

[35] Fethi Tevetoğlu, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara, TTK. 1991, s. 55.

[36] Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk*, C. I, 14. B, İstanbul, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1982, s. 6.

[37] Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. I, Ankara, TTK, 1987, s. 63.

kuruyor..." Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na karşı kurulmuş bu casusluk şebekesinin başında Said Molla ve İngiliz Rahip Frew isminde bir düşman ajanı vardı[38]. Frew, İngilizler tarafından Hind hizmetinden İstanbul hizmetine nakledilmiş casus bir papazdı. Bu Cemiyet ile ilgili en önemli belgeler, Said Molla'nın papaz Frew'e yazdığı gizli mektuplardır. Ele geçirilen bu mektuplar, Molla'nın ihanet ve marifetlerini bütün açıklığıyla ortaya koymuştur. Nitekim Şeref Çavuşoğlu, bu mektuplarla ilgili olarak konuya şöyle açıklık getirmektedir[39]:

> "*...Bu mektuplar Mollada idi. Said Molla o sırada Cağaloğlu'nda Emekli Sandığı'nın karşı tarafında bir evde oturuyordu. Esat Paşa (Göz Hekimi Profesör), Bulgar Sadık vasıtasıyla, sabıkalı hırsızlardan Mustafa isminde birini para ile tatmin ederek, bir gece Molla'nın evinden bu mektupları çaldırdı ve bu suretle tetkik ederek Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdi...*"

Mektuplar konusu 27-28 Kasım 1919 tarihlerinde Temsil Heyeti'nin Mustafa Kemal Başkanlığı'nda yapılmış oturumlarında da gündeme gelmiştir[40]. Fethi Tevetoğlu bu mektuplarla ilgili olarak ayrıca şu bilgileri vermektedir[41]:

> "*Papaz Frew İngiliz Entelligence Service (İngiliz Haberalma Servisi)'in İstanbul şefi idi. Aynı zamanda (İngiliz Gizli Zabıtası Reisi) Yüzbaşı Bennett'le temas ederdi. Bütün İngiliz şifreleri bu adamın elinde idi. Bilhassa Ferit Paşa Hükûmeti ile yapılan konuşmaları bundan öğrenmek mümkündür... Papaz Frew'nun şifrelerini çalan, çözen Karakol Cemiyeti'ne hizmet eden Lami olduğu söyleniyorsa da bunun Küçük Kemal olmak ihtimali daha kuvvetlidir. Bunun için Ali Rıza Bey'le çalışan Mehmet Ali Donuker'den gerçeği öğrenmek mümkün olabilir... Ali Rıza Bey, Papaz Frew'nun haberlerini her zaman Merkez-i Umûmi'ye getirir, ona göre işlem yapılırdı. Mesela: Bedir-Hanlılar'dan Cemil Paşa-zadelerden Celadet ve Kamuran Ali, Diyarbakır'da isyana kalkacakları zaman burada Ferit Paşa'dan talimat almışlardı. Bunun ne zaman olacağını, Karakol Teşkilâtı Frew'nun dosyasından öğrenmiş, doğrudan doğruya Mustafa Kemal Paşa'ya haber verilmiş, tedbir alınmıştır*".

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın önderi Mustafa Kemal Paşa, mektuplar üzerinde dikkatle durmuş ve Nutuk'ta bu konuya çok geniş yer vermiştir[42].

---

[38] Ahmet Cevad Emre, *İki Neslin Tarihi Mustafa Kemal Neler Yaptı*, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1960, s. 231.

[39] Şeref Çavuşoğlu, "İttihat ve Terakki'nin Gizli Planı", *Yakın Tarihimiz*, C. IV, No. 42, (1962), s. 264.

[40] Uluğ İğdemir, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, Ankara, TTK, 1975, s. 127-128, 148.

[41] Tevetoğlu, s. 81.

[42] Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk*, s-292-302.

Çeşitli şekillerle ortaya çıkarılan bu casus şebekeleri ve diğer faaliyet merkezlerinin hedeflerine ulaşmaması için her türlü yola müracaat eden Karakol Cemiyeti İstihbarat Dairesi, ilgili yerlere casus yerleştirmeyi de ihmal etmemiştir. Ferit Paşa Hükümeti'nin Elazığ Valisi Kayserili Ali Galip'e Sivas Kongresi'ni bastırmak için verdiği emir ve talimat yine bu kanaldan haber alınmış ve şifre ile Mustafa Kemal Paşa'ya bildirilmiştir. Bu gelişmeler üzerine Malatya civarındaki Alay Komutanı İlyas Paşa, Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı emirle Ali Galip ve Cemil Paşa kuvvetlerini dağıtmıştır[43].

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na karşı, düşman işgal kuvvetleri ile Damat Ferit Hükümeti ve suç ortaklarının İngiliz Muhipleri Cemiyeti gibi kuruluşların haince plan ve faaliyetleri, günü gününe Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarına Karakol Cemiyeti tarafından haber verilmiştir. Karakol Cemiyeti'nin çalışmaları çok yönlü olmuş, İstanbul-Anadolu arasındaki ilişkiyi temin için bir "*Menzil Hattı*" kurularak, hat kumandanlığına Yenibahçeli Şükrü Bey getirilmiştir[44]. Cemiyet, faaliyet gösterdiği dönem içinde Menzil Hattı ve deniz yolu vasıtasıyla önemli miktarda subay, sivil uzman ve askeri malzemeyi Anadolu'ya geçirmiştir. Ayrıca, İstanbul içindeki depolardan temin edilen silahlar ve mühimmat Anadolu'ya sevk edilmek üzere Kadıköy İnzibat Bölük Komutanı Dayı Mesut veya Üsküdar Mıntıka Komutanı Kaymakam Nuri Bey'e verilmiştir[45]. Karakol Cemiyeti mensupları İstanbul'daki haberalma faaliyetlerini de üstlenmişler, Cemiyetin Anadolu ile haberleşmesi Kayışlı Telgrafhanesi memuru Bahaddin Bey kanalıyla yürütülmüştür[46].

Karakol Cemiyeti, çeşitli yollarla pek çok subayı Anadolu'ya geçirmesine karşın, yine aynı yol ile çok sayıda casus ve şüpheli şahsın Anadolu'ya girmesine mani olamamıştır. Nitekim teşkilât mensubu bazı kişilerin, bu işleri gizli tutmaması sebebiyle bu sistem İngilizlerce öğrenilmiş ve İngilizler kendi adamlarını bu yolla Anadolu'ya göndermeyi başarmışlardır[47]. Cemal Kutay, bu konu ile ilgili şu bilgileri vermektedir[48]:

> "...*Karakol Cemiyeti'nin ilk heyet-i merkeziyesini teşkil eden zevâttan Erkân-ı Harbiye Miralâyı Kara Vasıf Bey'in Göz Hekimi*

---

[43] Hasene Ilgaz, "Milli Mücadele'de Varlığı Gizli Kalan Bir Cemiyet: Karakol Cemiyeti", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, No:193, (1981), s-13-14.

[44] Bülent Çukurova, "Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul Gizli Grupları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. II, No:5 (1986), s. 519.

[45] Gnkur. ATASE Bşk. lığı, *Türk İstiklâl Harbi Arşivi*, K. 1561, D. 120, F. 117.

[46] Gnkur. ATASE Bşk. lığı, *Türk İstiklâl Harbi Arşivi*, K. 1561, D. 120, F. 51.

[47] Mesut Aydın, *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri* , İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1992, s. 44.

[48] Cemal Kutay, *Milli Mücadele'de Öncekiler ve Sonrakiler*,Yay., Mustafa Ünan, İstanbul, Ercan Matbaası , 1963, s. 243; Aydın, s. 28.

Esat Paşa ile iyi bir dostluğu vardı. Vasıf Bey, Esat Paşa'nın muayenehanesini sık sık ziyaret eder, teşkilâtla ilgili meseleleri görüşürlerdi. Esat Paşa da gizli kalması gereken sırları, dostluğuna samimiyetle inandığı Hintli Miraceddin Bey'e nakleder ve bunda da hiç mahzur görmezdi. Fakat bu Hintlinin İngilizlerin Hindistan işlerine bakan istihbarat Şefi Binbaşı Miraceddin olduğundan haberi olmayan Esat Paşa, İstanbul'un işgali üzerine Cemiyeti zor durumda bırakmış ve Cemiyetin önde gelen üyelerinin tutuklanmasına sebebiyet vermişti".

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın önderi Mustafa Kemal Paşa'nın üstün yeteneklerinden biri de, çevresindeki kişi, topluluk ve kuruluşların davaya zararlı olmaya başladıkları anda bunları kontrol altına alması ve gerektiğinde tam zamanında saf dışı etmesini bilmesi ve bunu başarmasıdır. Karakol Cemiyeti'nin Anadolu'da örgütlenebilmek amacıyla bütün ordu makamlarına ve sivil kurumlara dağıtmış olduğu nizamname ve cemiyetin organizasyonunu üstlenmeye çalıştığı milli hareketi, İttihat ve Terakki'ye mal etme girişimini Mustafa Kemal farketmiştir[49]. Sivas Kongresi sırasında Kara Vasıf Paşa ile görüşmesinden şu anlaşılıyor ki, İstanbul'da çok güçlü olan bu cemiyetin tamamen Mustafa Kemal'e bağlanması ve denetimine alınması gerçekleşememiştir.

Karakol Cemiyeti'nin asılsız hayali milli ordusundan, bu ordunun başkumandanından ve Büyük Erkân-ı Harbiyesinden bahseden bazı evrakın, bildirilerin, ulusalcılar arasında kuşku uyandırması ve hele Cemiyet kurucularından Baha Said Bey'in Mustafa Kemal'in haberi olmaksızın Bakû'de, *"Karakol Cemiyeti ve Uşak Kongresi Heyet-i İcraiyesi"* adına Bolşeviklerle bir anlaşma imzalaması gibi olaylar[50], Mustafa Kemal'i bu gelişmelere karşı tedbir almaya sevk etmiştir. Mustafa Kemal Paşa İstanbul'da yeni bir teşkilâtı gerekli kılan ve Karakol Cemiyeti'nin kapanma olayını şöyle anlatmaktadır[51]:

"...İstanbul'da nokta-i nazarlarımızı takip edecek kimse kalmamıştı. Aylarca ve muhtelif tarz ve suretlerle vuku bulan ikazlarımıza rağmen, bizim dediğimiz tarzda teşkilât yapmayıp, Karakol Cemiyeti'nin vücut bulmasına çalışanların başları, Malta'ya gitmiş ve İstanbul'da, efradının hayat ve faaliyetlerinden eser kalmamıştı. Orada yeniden teşkilât yapmak için çok zahmetli mesai ve o zaman ki halimize göre haddimizden fazla para sarf etmeye mecbur oldum...".

---

[49] Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk*, s. 407; Kâzım Özalp, *Milli Mücadele, 1919-1922*, C. I., 3. B., Ankara, TTK, 1988, s. 51.

[50] Tevetoğlu, s. 20.

[51] Mustafa Kemal (Atatürk), *Nutuk*, C. I, s. 423.

Mustafa Kemal Paşa'nın üzerinde ısrarla durduğu gibi, 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgali, Karakol Cemiyeti'nin sonu olmuştur. İşgalden sonra Kara Vasıf Malta'ya sürülmüş ve Cemiyet Merkez Heyeti üyeleri Anadolu'ya geçmişlerdir[52]. Malta'ya sürülen diğer ittihatçı liderler arasında Mithat Şükrü (Bleda) Kara Kemal, Dr. Mahmut Esat (Işık), Galatalı Ahmet Şevket'de bulunmaktadır[53].

İşgalle beraber İngilizler, bazı milletvekillerini ve aydınları tutuklamışlar, Malta Adasına sürmüşlerdir. Bu tutuklamalardan kurtulabilen önde gelen kişiler, Ankara'ya geçmeye başlamışlardır. O güne kadar İstanbul'da kalıp "*bir şeyler*" yapmak isteyenlerin artık tek umutları Ankara ve Mustafa Kemal Paşa olmuştur. Bundan sonra Ulusal Bağımsızlık Savaşı bütün hızıyla başlayacaktır. Ancak, son adım olarak Ulusal devletin bir önce kurulması gereklidir. Bu maksatla yeni yapılacak seçimlerle kurucu nitelikte bir Meclis toplanmalı ve fiilen ortadan kalkmış olan Osmanlı Devleti'nin Parlamentosu da yok sayılmalıdır. İşte bu düşüncelerden hareket eden Mustafa Kemal'in çabalarıyla imkânların elverdiği yerlerde tekrar seçimler yapılmıştır[54]. Ülkenin içinde bulunduğu durum dolayısıyla seçimler normal "*çift dereceli*" seçim değildir. Her livanın ileri gelenleri "*ikinci seçmen*" sıfatıyla milletvekillerini seçmişlerdir[55]. Yeni seçilen milletvekilleriyle Osmanlı Meclis-i Mebûsanın Ankara'ya gelen üyeleri birleşerek "*olağanüstü yetkilerle donatılmış bir Meclis*" sıfatıyla 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanmışlardır. Meclis ilk toplantısında kendi adını koymuş "*Büyük Millet Meclisi*" ve başkanlığına Mustafa Kemal Paşa'yı seçerek hemen çalışmalarına başlamıştır[56].

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk günlerde yaptığı işlerden birisi de hükümet kurmak olmuştur. Ulusun iradesini Meclis temsil ediyordu. Fakat

---

[52] Mehmet Arif, *Anadolu İnkılâbı Mücahedât-ı Milliye Hatıratı*, İstanbul, İkdâm Matbaası, 1924, s. 79.

[53] Bilâl Şimşir, *Malta Sürgünleri*, 2. B, Ankara, Bilgi Yayınları, 1985, s. 418-19.

[54] Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, 14. B., İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1996, s. 48.

[55] Geniş bilgi için bkz.: İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1985, s. 40 vd.

[56] Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. III, 3. B., İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991, s. 95; Özalp, s. 123; Mumcu, s. 49; Ayrıca, "Türkiye" sözcüğünün ülkemizde ilk kez resmi olarak kullanılışı hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmektedir. Nitekim, Coşkun Üçok bu sözcüğün Ekim 1920 tarihinden itibaren kullanılmaya başlandığını ve 17 Kasım 1920 tarihinde ise resmileştiğini ifade etmekte, ("Tarihimizde Türkiye Sözcüğünün Resmen İlk Kullanılışı" *Atatürk Haftası Armağanı*, No. 21, (1988), s. 55); İhsan Güneş ise resmi olarak 8 Şubat 1921 tarihinden itibaren kullanıldığını belgelemektedir (*Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisinin Düşünsel Yapısı 1920-1923*, s. 58). Bu çalışmada 23 Nisan 1920'den itibaren Ankara'da toplanan meclisin adı TBMM olarak kullanılmıştır.

işlerin yürütülmesi için de Meclis adına bu görevi yüklenecek bir kurula gereksinim vardı. Mustafa Kemal bir önergeyle, yine "*Hilafet ve Padişahlık*" la ilgili temel görüşünü saklı tutarak hükümetin kurulmasını istemiştir. Bu önerge Meclisçe kabul edilmiş ve bu arada "*İcra Encümeni*" adında geçici bir hükümet kurulmuştur. Ayrıca, Meclis'in 2 Mayıs 1920 tarihli oturumunda hükümet kuruluşuyla ilgili hükümet üyelerinin seçim biçimine dair kanun kabul edilmiş ve 3-4 Mayıs 1920 tarihli oturumlarda seçim yapılarak BMM'nin ilk hükümeti kurulmuştur[57].

Böylece TBMM Hükümeti'nin çalışmaya başlamasıyla birlikte Ulusal Bağımsızlık Savaşı yasal olarak hukuksal bir temele oturmuş, Ulusun yazgısı ve geleceği için Ulus adına tüm yönetime el konulmuştur.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi'ni imzalamasıyla birlikte Türk Tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Türk milletine ağır darbeler indiren ve hayat hakkı tanımayan bu antlaşmayla birlikte başlayan Ulusal Bağımsızlık Savaşı tarihteki müstesna yerini almıştır. Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın devam ettiği o kargaşalı günler ve ülkenin ekonomik durumu göz önüne alındığında, bir takım ekonomik sıkıntıların çekilmiş olduğu muhakkaktır. Bu açıdan yıllık bütçenin yarısından fazlası savunma giderlerine ayrılmış, dolayısıyla İstihbarat örgütlerine ayrılan tahsisat çok az olmuştur.

İşte bu buhranlı dönemde İşgalci Devletler ve azınlıklara karşı başlayan direniş hareketleri, çeşitli gizli grupların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Önceleri gizli bir korunma ve direniş grubu halinde oluşan bu gruplar, daha sonraları Anadolu'da başlayan Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı destekleyen gizli birer kuruluşa dönüşeceklerdir. Bu dönemde Ankara Hükümeti'nin düzenli bir istihbarat örgütüne sahip olmadığı görülmektedir. Mondros Mütarekesi'nden sonra kurulan ve ilk gizli grup hüviyetini taşıyan Karakol Cemiyeti, tamamen Ankara'nın kontrolünde olarak İtilâf Devletleriyle ilgili bir takım bilgilerin Ankara'ya iletilmesinde etkin rol oynamıştır. Fakat bir müddet sonra cemiyet mensuplarının gizliliğe riayet etmemeleri ve gerekli, gereksiz yerlerde gizli bilgileri açıklamalarından dolayı cemiyet ağır yaralar almış, İstanbul'un işgaliyle birlikte dağılmıştır. Daha sonraları cemiyetin Zabitan ve Yavuz Grupları adı altında faaliyetlerine devam ettiği görülmüştür. Fakat bu dönemde Ankara'nın güvenini tekrar kazanmak isteyen teşkilât mensuplarının pek faal oldukları söylenemez.

Diğer taraftan Ankara, milli kuvvetler için cephe ve cephe gerisi istihbaratı sağlamakta güçlükler çekmektedir. Ankara, Karakol Cemiyeti'nin tecrübesinden sonra işi şansa bırakmamak için yeni gizli grupların

[57] Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi*, 4. B., İstanbul, Tekin Yayınevi, 1995, s. 93-94.

oluşturulması yoluna gitmiştir. İşte, bu amaçlarla kurulan çeşitli istihbarat örgütleriyle düşmanların askeri durumları, harekât planları ve moral durumları hakkında bilgiler sağlanmış, İşgalci Devletlerin istihbarat çalışmalarına eldeki olanaklar ölçüsünde karşı konulmuş ve cephe gerisinde de çeşitli propagandalarla halkın Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na katkıları sağlanmıştır. İşgalcilerin gerek ajanları ve gerekse işbirlikçi azınlıklar aracılığıyla yapmış olduğu propagandaya benzeri yöntemlerle karşılık veren bu gruplar, halkı aydınlatmaya çalışmışlar ve Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na katılımı artırmışlardır. Bu arada, Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü'nün yurtiçi ve yurtdışında genel istihbaratı sağlamayı, dünya ve ülke kamuoyuna sesini duyurmayı üstlendiği görülmektedir. Ankara Hükümeti'nin bu konu üzerine eğilmesi ve teknik uzman ve telekomünikasyona önem vermesiyle haber alma, propaganda konularında Matbuat ve İstihbarat Umum Müdürlüğü, Heyet-i Umumiye Müfettişlikleri ve Genelkurmay arasında aksamaksızın işleyen bir koordinasyon kurulmuştur. Bu dönemde çok sayıda grubun faaliyetler içerisinde bulunması ve bu grupların Ankara tarafından birleştirilmesi söz konusu olmamıştır. Çeşitli gruplara mensup elemanlar zaman zaman görevleri esnasında karşı karşıya gelerek, istemeyerek de olsa bazı sürtüşmelerin doğmasına neden olmuşlardır. Gruplar arasında meydana gelen bu çekişmeler, Ankara tarafından önemsenmemiş ve bu durum denetim mekanizmasının düzenli olarak işlemesini sağlamıştır.

Faaliyetlerine devam eden bu gruplar içerisinde, o günün şartları içinde güzel uygulamalara da rastlanılmaktadır. Özellikle, Askeri Polis Teşkilâtı kadrosunda fotoğrafçıların bulundurulması, düşmanın kadınlar aracılığıyla yürüttüğü yıkıcı propagandaya karşı yine kadın elemanların kullanılması son derece yararlı sonuçlar sağlamıştır. Yine bu dönem içerisinde haberleşmelerde kadın kuryelerin de kullanıldığı görülmektedir. Fakat bunların yanı sıra olumsuz uygulamalara da rastlanılmaktadır. Grup şube binaları yerlerinin herkes tarafından bilinmesi ve buralara girip çıkan görevlilerin etraftan görülmeleri, bazı grup şubelerini tehlikeye sokmuştur. Bütün bu olaylardan anlaşılacağı üzere gizliliğe pek fazla riayet edilmediği görülmektedir.

Bu gizli gruplar içerisinde emir-komuta zinciri içerisinde çalışan MM Grubu, en başarılı olanlarındandır. Grup, en ufak çalışmasını dahi Ankara'ya rapor etmiş, Ankara'nın denetiminden çıkmamıştır. Ayrıca, grubun değişik meslek gruplarından oluşturduğu düzenli haber alma ağı sayesinde, Ankara'nın karar mekanizmasını büyük ölçüde etkileyen bilgiler sağlanmıştır. Özellikle, zararlı cemiyetlerin kuruluşu, İstanbul'daki yabancı temsilciliklerinden alınan ve İşgal Devletlerinin politikalarını yansıtan, Yunan birliklerinin konumunu ve yapısındaki değişiklikleri belirten raporlar, Ankara'ya gönderilmiştir. Bu istihbarat raporlarını iyi bir şekilde

değerlendiren Ankara Hükümeti, önceden almış olduğu tedbirlerle çıkması muhtemel olayları önlemeyi başarmıştır.

Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda kuşkusuz İşgal Devletleri ve onların her yönlerden destekledikleri azınlıkların istihbarat faaliyetleri de büyük önem taşımaktadır. İstanbul'un işgali, Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan azınlıkların çeşitli fikirlerde birleşmelerine neden olmuştur. İşgalci Devletlerin haber alma örgütleri de bu fikirlerin çoğalmasında etkin rol oynamıştır. Özellikle, İngiliz İstihbarat Servisi (British Intelligence Service) İngiliz sempatizanlarını artırmak yanında Halife yanlılarını ve dini organizasyonlarını destekleyerek kendine bağlı bir kitle yaratma amacını gütmüştür. Servis, bilgileri çeşitli ajanlardan, Mustafa Kemal'i çekemeyen muhaliflerden, rejim düşmanlarından, Padişah ve İngiliz yandaşlarından, çıkar düşkünlerinden ve dikkatsizce davranarak ağızlarından söz kaçıran yetkililerden ve her türlü söylentilerden yararlanarak elde etmiştir.

Bütün bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, istihbarat faaliyetlerinde devamlı karşı karşıya gelen iki ana unsur, istihbarat kaynağı ve istihbarat elemanıdır. İstihbarat elemanı insandır ve istihbaratçı bu elemanın göz ve kulakla toplamış olduğu bilgileri değerlendirerek bir sonuca varmak durumundadır. Dolayısıyla, istihbarat faaliyetlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesi için istihbarat görevini yapan kişinin bir takım özelliklerinin (soğukkanlılık, cesaret, ayrıntılara ve gizliliğe aşırı dikkat gösterme, sabır ve olayları tarafsız bir şekilde değerlendirme vs.) bulunması gerekir.

Bütün bu özelliklerin yanı sıra, başarılı bir istihbarat çalışması için gerekli önemli faktörler şöyle sıralanabilir: Çalışacağı istihbarat konusunda gayet iyi eğitilmiş uzman personel, uygun bir teşkilât, maddî destek ve çok düzgün bir kayıt ve tasnif sistemidir. Ayrıca, örgütlere sızmaların önlenebilmesi amacıyla etkin ve devamlı kontrol sağlanmalı, üst düzey yöneticileri ciddî bir neden olmadıkça sık sık değiştirilmemeli, örgütlerde sorumlu mevkilere yerleştirilen kişilerin bu işe uygun insanlar olmasına özen gösterilmelidir.

KAYNAKÇA

Arif, Mehmet, *Anadolu İnkılâbı Mücahedât-ı Milliye Hatıratı*, İstanbul, İkdâm Matbaası, 1924.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, C. I, 14. B, İstanbul, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, 1982.

Atay, Mehmet, "Stratejik Ulusal Güvenlik İstihbaratı", *Strateji Dergisi*, No: 1, (1996), s. 84.

Aydın, Mesut, "Milli Mücadele Yıllarında İstanbul'da Faaliyet Gösteren Gizli Gruplar", (*AÜ. TİTE, Basılmamış Doktora Tezi*, Ankara, 1989), s. 8.

Aydın, Mesut, *Milli Mücadele Döneminde TBMM Hükümeti Tarafından İstanbul'da Kurulan Gizli Gruplar ve Faaliyetleri* , İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1992.

Can, Fahri, "Karakol Cemiyeti Nasıl Kurulmuştu;", *Yakın Tarihimiz*, C. IV, No: 48, (1963), s. 257.

Çavuşoğlu, Şeref, "İttihat ve Terakki'nin Gizli Planı" *Yakın Tarihimiz*, C. IV, No: 42, (1962), s. 264.

Çukurova, Bülent, "Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul Gizli Grupları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. II, No:5 (1986), s. 519.

Emre, Ahmet Cevad, *İki Neslin Tarihi Mustafa Kemal Neler Yaptı*, İstanbul, Hilmi Kitabevi , 1960.

Giray, Muharrem, "İstanbul'un işgalinde Gizli Bir Teşkilât: Karakol Cemiyeti", *Yakın Tarihimiz*, C. I, No:11, (1962), s. 345.

Genelkurmay ATASE Bşk. lığı, *Türk İstiklâl Harbi Arşivi*, K. 1561, D. 120, F. 117.

Gnkur. ATASE Bşk. lığı, *Türk İstiklâl Harbi Arşivi*, K. 1561, D. 120, F. 51.

Gnkur. ATASE Bşk. lığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri*, C. III, Ks. 7, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1995.

Gnkur. ATASE Bşk. lığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi TBMM Hükûmeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)*, C. IV, Ks. 1, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1984.

Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri*, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1956.

Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, C III, Ks. 6, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1971

Gnkur. Harp Tarihi Bşk. lığı, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, C. III, Ks. 2, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1977.

Gnkur. Harp Tarihi Dairesi, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, C. III, Ks. 1, Ankara, Gnkur. Basımevi, 1964.

Güneş, İhsan, *Birinci TBMM'nin Düşünsel Yapısı (1920-1923)*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1985.

Güneş, İhsan, *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Düşünsel Yapısı 1920-1923*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1985.

Hidemât-ı Seferiyye Nizamnamesi, İstanbul, Askeri Matbaa, 1328-1329 (1912-1913).

Ilgaz, Hasene, "Milli Mücadele'de Varlığı Gizli Kalan Bir Cemiyet: Karakol Cemiyeti", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, No:193, (1981), s-13-14.

İğdemir, Uluğ, *Heyet-i Temsiliye Tutanakları*, Ankara, TTK, 1975.

Karal, Enver Ziya, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları, Nizam-ı Cedid: 1789-1807*, Ankara, TTK, 1946.

Kili, Suna, *Türk Devrim Tarihi*, 4. B., İstanbul, Tekin Yayınevi, 1995.

Konyalı, İsmail Hakkı, *Türkler'de Casus Teşkilâtı*, 1943.

Köni, Hasan, "İstihbarat Planlaması ve Dış Politika", *Avrasya Dosyası*, s. 241.

Kuran, Ercümend, "Türkiye'nin Batılılaşmasında Osmanlı Daimi Elçiliklerinin Rolü", *VI. Türk Tarih Kongresi, 20-26 Ekim 1961 Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara, TTK, 1967, s. 489-496.

Kuran, Ercüment, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri: 1793-1821*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları , Ankara, 1968.

Kutay, Cemal, *Milli Mücadele'de Öncekiler ve Sonrakiler*,Yay., Mustafa Ünan, İstanbul, Ercan Matbaası , 1963.

Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, Ankara, TTK, 1984.

Mumcu, Ahmet, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, 14. B., İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1996.

Orhunlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Derbent Teşkilâtı*, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1967.

Önay, Aliye, "Türkiye'de İlk Telefon Teşkilâtı'nın Kuruluşu", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, C. X, No: 56, (Mayıs 1972), s. 7.

Özalp, Kâzım, *Milli Mücadele, 1919-1922*, C. I., 3. B., Ankara, TTK, 1988.

Özkaya, Yücel, "XVIII. Yüzyılda Menzil-hane Sorunu" *DTCF. Dergisi*, .C. XXXVIII. No: 3-4, (1977), s. 339-368.

Sonyel, Salâhi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. I, Ankara, TTK, 1987.

Stoddard, Philip H., *Teşkilât-ı Mahsusa*, Çev: Tansel Demirel, I. B., İstanbul, Arba Yayınları, 1993.

Sun Tzu, *Savaş Sanatı*, Çev. Sibel Özbudun ve Zeynep Ataman, İstanbul, 1992.

Şimşir, Bilâl, *Malta Sürgünleri*, 2. B, Ankara, Bilgi Yayınları, 1985.

Tansel, Selahattin, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. III, 3. B., İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991.

Tansu, Samih Nafiz, *İki Devrin Perde Arkası,* Anlatan: Hüsamettin Ertürk, İstanbul, Hilmi Kitabevi, 1957.

Tevetoğlu, Fethi, *Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar,* Ankara, TTK, 1991.

Uslu, Emrullah ve Serdar Ünaldı, *İpler Kimin Elinde,* Ankara, Gelişim Dizgi Yayımcılık, 1997.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, "On Dokuzuncu Asır Başlarına Kadar Türk-İngiliz Münasebâtına Dair Vesikalar", *Belleten,* C. XIII, No.51, (1949), s. 581.

Üçok, Coşkun, "Tarihimizde Türkiye Sözcüğünün Resmen İlk Kullanılışı" *Atatürk Haftası Armağanı* No. 21, (1988), s. 55.